

IVANCSÓ István

Gizella uralkodói alakja a keleti és nyugati egyház ideáljai között – a liturgikus szövegek alapján

Absztrakt

Boldog Gizella uralkodói alakját és egyházi ideálját közvetlenül nem tudjuk bemutatni a bizánci egyház zsolozsmájából, mert neki nincsenek saját szövegei, azonban két forrásból mégis lehet meríteni: egyrészt a közös méneából, vagyis a szentek általános tiszteletének a szövegeiből, másrészt pedig párhuzamként felhasználva Szent Ilona császárné liturgikus szövegeit. A keleti és nyugati Egyház teljesen egységes abban a szemléletmódban, hogy a szentek (és boldogok) tisztelete hármass pilléren alapszik: 1.) eljutottak az üdvösségbe, 2.) példás földi életet éltek, 3.) közbenjárnak értünk. Az uralkodói ideált tehát ebben a hármass szempontban nyomon lehet követni Boldog Gizella esetében is, hiszen ezek őrá is érvényesek. Szent István király társapostol lett a bizánci egyházban, és felesége ugyan hivatalosan nem kapta meg ezt a kitüntető címet, ám tiszteletben megérdemli, hiszen férjével együtt munkálkodott ebben a tevékenységben. A korai ábrázolásokban is az általa építtetett templom mását kezében tartva szokták őt ábrázolni.

1. Bevezetés

Tanulmányomat azzal a mottóval egészítem ki, melyet eredetileg alcímnek is szántam: „a »megszentelt élet« nemcsak a szerzetesek privilégiuma”. Ugyanis az Egyházban szinte kezdettől fogva úgy szemlélték és szemlélik a szerzetes atyákat és nővéreket, hogy ők azok, akik Istennek szentelték és szentelik magukat, amit a hármass fogadalmuk igazol. A legújabb időkben (1997-ben) pedig külön világnapot is kaptak az azóta szentté avatott II. János Pál pápától.¹

Ámde ehhez hozzá kell tenni – szintén az Egyház tanítása alapján –, hogy mindenki, minden keresztény ember élhet megszentelt életet, még ha nem is tett szerzetesi fogadalmat. Sőt, minden keresztény ember élete ténylegesen megszentelt élet akkor, amikor a megszentelő kegyelem állapotában él, tehát részesedett a szentségi kegyelemben, aktuálisan pedig büntelen állapotban van.

Azért tartom fontosnak ezt hangsúlyozni, mert egyrészt a bizánci egyház lelki irodalma is kiemelkedően szól a szerzetesi állapotról,² és ezt a liturgikus szövegek bőségesen kifejezésre

¹ II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Vita Consecrata* szinodus utáni apostoli buzdítása (1996. március 25.) fogalmazza meg azt a tanítást, amely „az Istennek szentelt életről és annak küldetéséről az Egyházban és a világban” szól. Azután ugyanez a pápa 1997. január 6-án kelt üzenetével február 2-át a „megszentelt élet napjává” tette. Lásd: *Vita Consecrata*. <https://katolikus.hu/dokumentumtar/vita-consecrata>. (Letöltés: 2025. okt. 11.)

² Itt elég csak *Filokáliára* utalni, a szerzetes atyák legszebb tanításait tartalmazza, némi *életrajzi* adatokkal, illetve bemutatással. Modern kiadásban négy kötete látott napvilágot: PALMER, G. E. H. et al. (transl. from the Greek and ed. by): *The Philokalia. The complete text compiled by St. Nikodimos of the Holy Mountain and St. Makarios of Corinth*.

juttatják. Másrészt viszont a szentek tiszteletében vannak külön a „szentasszonyoknak” szóló zsolozsmarészek is,³ megkülönböztetve a „szentéletű atyák” (és anyák) tiszteletétől,⁴ amelyekben kifejezetten a szerzetesekre és szerzetesnőkre vonatkozó részek kapnak helyet. Azt is meg kell viszont állapítani, hogy az előbbi kategóriába tartozó nők esetében is szűzi életformáról van szó a szövegekben. Olyan személyek tehát, akik Krisztust választották maguknak vőlegényül.

Gizella királynéknak pedig tudvalevőleg nem volt szerzetesnő,⁵ hiszen Szent István királyunk feleségként élt, gyermekeket is hozott világra, ámde az Egyház boldoggá avatta,⁶ ami azt igazolja, hogy mégiscsak „megszentelt életet” élt, bár szerzetesi fogadalmak nélkül.

Hogy milyen volt az ő (címünkben jelzett) uralkodói alakja és ideálja, azt a liturgikus szövegeink alapján igyekszünk feltárni és bemutatni. Bár meg kell jegyezni, hogy a bizánci egyház zsolozsmájában Gizellának nincsenek saját szövegei, két forrásból mégis lehet meríteni: egyrészt a közös méneából,⁷ vagyis a szentek általános tiszteletének a szövegeiből, másrészt pedig párhuzamként felhasználva Szent Ilona császárné liturgikus szövegeit.⁸

Farrar, Straus and Giroux, London – Boston, 1979–1995. Magyar nyelven (németből fordítva) csupán válogatás jelent meg belőle: DIETZ, Mathias: *Kis Filokália. A szívbeli imádság könyve*. Filosz, Budapest, 2004.

³ A „szentasszonyoknak és szűznek” szóló rész; lásd *Dicsérvételek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv vasár- és ünnepnapok szolgálatok és énekei*. Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1994, 886–888. (A továbbiakban: *Énekeskönyv*).

⁴ A „szentéletű atyának/anyának” szóló rész; lásd *Énekeskönyv*, 865–869.

⁵ Tény viszont, hogy a mélyen hívő Gizella kolostorba akart lépni, ám amikor Géza fejedelem 995-ben megkérte kezét fia számára, Szent Adalbert püspök biztatására beleegyezett a házasságba. A főpásztor megértette vele, hogy jobban tetszik Istennek, ha közreműködik egy nép megtérésében, mint ha kolostori elvonultságban él. – Megözvegyülve pedig visszatért Bajorországba, és szerzetes, később apátnő lett a passai bencés nővérek kolostorában. Itt hunyt el május 7-én, valószínűleg 1059-ben.

⁶ Gizella királynéknak boldoggá avatása körül a források alapján sok a bizonytalanság. Az egyik helyen 1996-ban még azt írják róla, hogy nincs nyilvános liturgikus tisztelete, bár a bencések naptárában május 7-én boldogként szerepel. Vö. PÁSZTOR Edith: „*Gisella, beata*”. In *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum*, Città Nuova, Roma, 1996, vol. VI, col. 1149. Aztán még 2001-ben is az olvasható, hogy „*sajnos, a liturgia sajátos magyar részébe, a magyar propriumba ünnepe még nem került be*”. Lásd Diós István: *Szentek élete*. Szent István Társulat, Budapest, 2001 (ötödik, bővített, átdolgozott kiadás), 249–250. Ez megismétlődik azzal együtt, hogy „*Gizellát hivatalosan nem avatták boldoggá. A passai püspökség 1975 áprilisában beadott kérésére a Szentszék engedélyezte emléknapiján a saját könyörgés használatát. A Rítuskongregáció elnöke az engedélyt megadó okmányban »Sancta Gisela« néven említi királynékat*”. Lásd Diós István: *Szentek élete*, Budapest 2009, I. köt., 800. – Egy újabb forrás arról számol be, hogy Gizella „*bár a bencés szerzetesek körében mindig is tiszteletnek örvendett, csak a 18. században kezdték meg a boldoggá avatási eljárását, ami azonban nem járt eredménnyel, így csak 1975-ben lett boldoggá avatva*”. Lásd CONSTANZO, Giuseppe, A.: *Santi e beati di casa Arpad d’Ungheria*. Lampi di Stampa, Milano, 2018, 22. Egy legújabb forrás viszont azt jelzi, hogy már 1911-ben boldoggá avatta Gizellát X. Piusz pápa. Ennek hivatkozott helye azonban nem dokumentált. https://hu.wikipedia.org/wiki/Gizella_magyar_királyn%C3%A1 (Letöltés: 2022. 06. 15.) – Ez a következőre hivatkozik: TARJÁN M. Tamás: *Gizella magyar királyné halála*. In *Rubicon online*, <https://rubicon.hu/kalendarium/1065-majus-7-gizella-magyar-kiralyne-halala> [letöltés: 2022. 06. 15.]. Így az csak valószínűsíthető. Lásd SCHÜTZ Antal (szerk.): *Szentek élete az év minden napjára*. Szent István Társulat, Budapest, 1932. II. köt., 145., ami a következőt tartalmazza, de szintén utalás nélkül: Gizella „*Hivatalos boldoggá avatása iránt csak 1911-ben indult meg a mozgalom*”. Legújabban Gizella liturgikus tiszteletének engedélyezéséről jelent meg tanulmány: SZUROMI Szabolcs Anzelm O. Praem.: „*Sancta Gisela*” – *Kanonjogi megjegyzések Boldog Gizella liturgikus tiszteletének engedélyezéséhez*. In PROKOPP Mária (kiad.): *Regina Gisela. Boldog Gizella nyomában. Tanulmányok első királynéknak tiszteletére*. Kortárs Női Reflexiók Fóruma, Budapest, 2023, 61–67.

⁷ „*Énekek a közös méneából a szentek tiszteletére*”, in *Énekeskönyv* (3. l.áb.), 847–892.

⁸ A bizánci egyház május 21-én ünnepli Szent Ilonát a fiával, Konstantin császárral, az „első keresztény uralkodóval” együtt. Ezek a szövegek: OROSZ Atanáz (kiad.): *Ménea V. Május és június hónapokra*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2008. (A továbbiakban: *Ménea V.*).

Már itt, előzetesen is meg kell jegyezni, hogy a szentéletű személyek liturgikus tiszteletében nem a másokon, hanem az önmagukon való uralkodás kap fontos szerepet.

1. kép: (Nagy/Szent) Konstantin császár és Szent Ilona császárné kezükkel együtt tartják a Szent Keresztet (ortodox ikon)

2. A szentek tiszteletének hármas alapja

A keleti és nyugati Egyház teljesen egységes abban a szemléletmódban, hogy a szentek (és boldogok) tiszteletét hármas pillérre helyezi. Ez a hármas megokolás Jézus Krisztus húsvéti misztériumán alapul,⁹ melynek legtömörebb lényege, hogy ő földi életet élt, szenvedett, meghalt, feltámadt és újra él; és ebbe az új életbe vezeti át a benne hívő, az ő misztériumában részesedő embereket.¹⁰ – Ezek alapján tehát a szentek azért részesednek tiszteletben az Egyház részéről, mert:

[1.] Eljutottak az üdvösségbe, amiről az Egyház hivatalosan nyilatkozott az oltárra emeléssel. Tehát ők már Jézus Krisztus húsvéti misztériumának teljes részesei. A megdicsőült Egyház tagjaiként már ott vannak, ahová mi még csak vágyakozunk és törekszünk a vándorló, illetve küzdő Egyház tagjaiként.

[2.] Példás földi életet éltek, amelynek alapján kiérdemelték az üdvösséget, vagyis azt, hogy részesedjenek Jézus Krisztus feltámadott, új, megdicsőült életében. Ámde ezt földi emberként tették, nem élet- és emberidegen személyekként. Közülünk valók voltak, és éppen ezzel adnak példát nekünk az ő követésükre.

[3.] Közbenjárnak értünk, és ezzel segítenek nekünk, hogy elérjük életünk örök célját, az üdvösséget, vagyis azt, hogy Jézus Krisztus húsvéti misztériumának mi is teljes részesei lehessünk. Ugyanis a *communio Sanctorum* révén ilyen segítő egységben vannak az Egyház három részének (a megdicsőült, a szenvedő és a zarándok) tagjai.

3. A hármas ideál megvalósulása Gizella személyében

Az uralkodói ideált pedig ebben a hármas szempontban nyomon lehet követni Boldog Gizella esetében is, amit a következőkben láthatunk. Tény azonban az is, hogy a liturgikus utalásokat „kölcson kell vennünk” hozzá.

1/ A célba érkezés

Gizella magyar királyné, Szent István felesége 1059. május 7-én fejezte be földi életét. Míg férjét, első királyunkat 1083-ban oltárra emelték, neki 1911-ig kellett várnia a boldoggá avatására, legalábbis annak elindítására, hogy 1975-ben aztán megvalósuljon.¹¹ A katolikus egyház – így természetesen a görögkatolikus is – a boldoggá avatással már elismeri és hivatalosan kinyilvánítja, hogy az illető szent életet élt, aminek alapján megkaphatja a nyilvános tiszteletet.¹² Ezzel pedig együtt jár az üdvözülés állapotának nyilvános – bár itt még ideiglenes – elismerése is.

⁹ Tömör szentírási összefoglalását lásd Róm 6,3-9.

¹⁰ Vö. IVANCSÓ István: *Görögkatolikus liturgika*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2015, (harmadik, javított kiadás), 138–139.

¹¹ Vö. 6. láb.

¹² Az ortodox egyházban azonban ismeretlen a „boldog” kategória; ott a szentté avatást ez nem előzi meg. Lásd: EVDOKIMOV, Paul: *La santità nella tradizione della Chiesa ortodossa*. Esperienze, Fossano, 1972, 119–121.

Amint leszögeztük, Boldog Gizella uralkodói alakját és egyházi ideálját közvetlenül az ő liturgikus szövegeiből nem tudjuk bemutatni, de segítségünkre van Szent Ilona császárné liturgikus tisztelete a maga szövegeivel.¹³ Ezek pedig teljesen alkalmazhatók Gizellára is.

Az egyik liturgikus himnusz megállapítja: „*most a mennyországban lakozol*”,¹⁴ aminek indoka az, hogy „*a szeretetet és a tökéletes együttérzést bíborként öltötted magadra*”. Íme, a földi és mennyei uralkodás tökéletes összefüggése! Egy másik szöveg pedig így folytatja a gondolatot: „*a szentekkel együtt lakozol, szentséggel és világossággal telten*”,¹⁵ ugyanis „*szentül végezted be életedet*”. S ez nemcsak Ilonára, hanem a mi Gizellánkra is vonatkozik. Még tovább menve a gondolatok sorában, újabb liturgikus szöveg is rendelkezésünkre áll a célba jutást igazolandó: „*bekerültél a testnélküliek karába*”,¹⁶ aminek szintén nem marad el az indoklása, mert – szövegünk szerint – „*erényes cselekedeteiddel Istent szolgáltad*”. S ez egyben már a példaadásra is előremutat. A szentasszony tiszteletére írt himnuszok közül pedig kettő is az erényes élet végeredményeként mutatja fel azt, hogy „*Krisztussal együtt uralkodol*”.¹⁷

Természetesen az üdvösség eléréséhez kell az emberi erőfeszítés, az emberi akarat, a keresztény életforma megvalósítása, de végeredményben az üdvösség Isten ajándéka az ember számára. Íme, erről is szól egy himnusz, amelynek gondolata nemcsak Konstantinra és Ilonára, hanem Istvánra és Gizellára is tökéletesen érvényes: „*mennyei országodra méltattad őket*” Krisztus,¹⁸ „*kik a tévelygést meggyűlölték, és a te szépséged után vágyakoztak*”. Ehhez a gondolathoz kapcsolódik Ilonának a következő, Gizellára is alkalmazható énekszövege: „*a mennyországot örömdre elnyerted*”;¹⁹ valóban, mert a bálványimádást elutasította.

Végül újra kifejezésre jut az üdvösség állapotának, tehát a célba érkezésnek, illetve a Jézus Krisztus húsvéti misztériumában való teljes részesedésnek a gondolata: „*Isten Országában örvendezel, dicsőséges*”.²⁰ Jogosan tisztelhetjük tehát első királynénkat, ha még nem a szentek, de a boldogok sorában.

S hogy a bizánci egyház felfogása szerint mennyire az önlegyőzés szempontja jelenik meg az uralkodásban is, azt igazolja a következő szöveg, amely a „*kezdet nélküli, örök, halhatatlan Királyhoz*” szól: „*te a mennyországra méltattad azokat, akikről hajdan úgy rendelkezél, hogy jámborul uralkodjanak a földön*”.²¹ – Íme Gizella uralkodói alakjának a liturgikus háttere a keleti egyház szerint! Önlegyőzés – „jámbor uralkodás” nélkül nincs igazi győzelem!

2/ A példaadás

A szentek és boldogok életét példaadásként tárja az emberek elé az Egyház – azért, hogy kövessék őket, az életpéldájukat. Ámde az alapot itt is Jézus Krisztus szolgáltatja. Ő az, aki meghív, és ő az, aki az eredményt is megadja. Igaz, esetünkben Konstantinról és Ilonáról szól

¹³ Ünnepeét, illetve emléknapiját május 21-én tartja a bizánci egyház (a fiáéval, Nagy Konstantin császáréval együtt).

¹⁴ Kánon, V. óda, 2. vers, in *Ménea V.* (8. l.áb.), 146.

¹⁵ Kánon, IX. óda, 2. vers, in *Ménea V.* (8. l.áb.), 148.

¹⁶ Kánon, V. óda, 3. vers, in *Ménea V.* (8. l.áb.), 146.

¹⁷ Uram, tehozzád utáni sztihira, 1. hang, 1. és 2. vers, in *Énekeskönyv* (3. l.áb.), 886.

¹⁸ Dicséreti sztihira, 8. hang, 4. vers, in *Ménea V.* (8. l.áb.), 149.

¹⁹ Kánon, VI. óda, 2. vers, in *Ménea V.* (8. l.áb.), 147.

²⁰ Kánon, VIII. óda, 2. vers, in *Ménea V.* (8. l.áb.), 148.

²¹ Kánon, IX. óda, 3. vers, in *Ménea V.* (8. l.áb.), 148.

a liturgikus szöveg, de ugyanúgy érvényes István királyra és Gizella királynéra is.

Mindenekelőtt a keresztény hitben ad uralkodói példát szent királyunk és boldog királynénk. Az egyik ének így szól: „*csodálatosan fölkented, Krisztus [...], kik a tévelygést meggyűlölték és a te szépséged után vágyakoztak*”.²² Nem kérdéses, hogy a királyné is munkálkodott a férje oldalán a „sötét pogányság” legyőzésén. Ezért mondhatja egy másik liturgikus szöveg: „*Viselkedésed Istent kedvelő, Istennek tetsző cselekedeteid magasztalásra méltók*”.²³ A hitben további példát ad egy következő liturgikus szöveg alapján a mi Boldog Gizella királynénk, aki – mint Szent Ilona – „*megeősítette az igaz hitet*”.²⁴

Ámde a hit önmagában nem elegendő, azt a keresztény életformával kifejezésre is kell juttatni. Ezt is megfogalmazzák a liturgikus szövegek. Az egyik ilyen formában szól: „*cselekedeteiddel Istent szolgáltd*”.²⁵ Aztán ennek egészen konkrét megnyilvánulásával is találkozunk Szent Ilona liturgikus szövegében, ami egyúttal Gizellára is vonatkozik: „*templomokkal ékesítetted*” a földet.²⁶ Valóban megtette ezt a mi boldog királynénk is. Éppen ezért érvényes őrá is a liturgikus szövegnek költői magasságokba emelkedő része: „*szívedet istenes cselekedetekkel Isten templomává építetted át [...], s neki szent templomokat építettél*”.²⁷ A templomok építése mellett pedig azok felékesítésére is gondot fordított, amire kiváló példa az 1031-ben készített, eredetileg miseruhának szánt koronázási palást.

A keresztény ember számára a hitet és a jó cselekedeteket a szeretet hitelesíti, amivel mások számára is példává válhat. Így volt ez Szent Ilona császárné és a mi boldog királynénk esetében is. És ez fontos uralkodói ideáljává válhatott. Jogosan mondhatja az egyik liturgikus szöveg: „*lángoló istenszereteteddel megmutattad, Isten legboldogabbja*”²⁸ a keresztények reménységét. Ez még csak tovább fokozódik egy másik himnuszban: „*ó, milyen csodálatos a te szereteted, Istennek tetsző az életmódod [...] asszonyok büszkesége*”.²⁹

Végül az egyik liturgikus szöveg konkrétan is megfogalmazza azt a példaadást, melyet a szentek és boldogok nyújtanak felénk. Szent Ilonáról így szól a szöveg, ami Boldog Gizellára is érvényes: „*életed utánzása táplálja elménket*”.³⁰ S ez azért érvényes, mert – még mindig ugyanezen szöveg szerint – „*az Úr tanításait befogadtad*” és az „*erényes cselekedetek bőséges termését sarjadztad*”.

Amint látható, liturgiánk tehát nem a tényleges uralkodói tevékenység bemutatására, hanem a példaadásra helyezi a hangsúlyt.

3/ A közbenjárás

A szenteket – és természetesen a boldogokat is – az Egyház közbenjáróknak tekinti, vagyis olyan személyeknek, akik már az üdvösségben vannak, tehát Jézus Krisztus húsvéti misztériumának teljes részesei, és éppen ezért segíteni tudnak az Isten előtt való

²² Dicséreti sztihira, 8. hang, 4. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 149.

²³ Kánon, IV. óda, 2. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 146.

²⁴ Fényének, in *Ménea V.* (8. láb.), 149.

²⁵ Kánon, V. óda, 3. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 146.

²⁶ Kánon, VIII. óda, 3. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 148.

²⁷ Kánon, VII. óda, 3. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 148.

²⁸ Kánon, III. óda, 3. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 145.

²⁹ Kánon, VIII. óda, 3. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 148.

³⁰ Dicséreti sztihira, 8. hang, 3. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 149.

közbenjárásukkal a földi zarándokúton járó, az üdvösség felé haladó embereknek. Ezt a meggyőződését az Egyház az imádságokban és liturgikus himnuszokban kifejezésre is juttatja. Általában kétféle formában jelenik ez meg a liturgikus szövegekben. Egyrészt ténymegállapításként: a szentek közbenjárnak értünk; másrészt pedig hozzájuk forduló kérések formájában. Mind a kettőre találunk példát Szent Ilona szövegeiben, amelyek ugyanúgy alkalmazhatók Boldog Gizellára is.

Íme, az egyik megállapítás, amelyben költői formában arról van szó, hogy az üdvözültek között segít nekünk Gizella: „*mindenkor gyógyulás áradatát fakasztod, a lelkeket belemeríted, s lelkünket megöntöződ*”.³¹ A szentasszony tiszteletére írt liturgikus szöveg ugyanígy vonatkoztatható őrá is: „*a mi üdvösségünkért imádkozol*”,³² illetve „*most is mindenkor könyörögsz a mi lelkünkért*”.³³

Ugyanakkor jelen van kérés formájában is a közbenjárás: „*esedezél az egyetlen Emberszeretőhöz*”.³⁴ A hitelesség érdekében itt utalni kell arra, hogy ez az esedezés az uralkodókéért szól, ámde a szentek közössége alapján mégis szabad vonatkoztatni mindenkire. Ugyanilyen kérő forma érvényesül a több szentasszony tiszteletére írt liturgikus szövegben is: „*esedezetek az Alkotóhoz a ti tisztelőitekért*”.³⁵

Egy másik kérés egyetemessé terjeszti szét a szentek közbenjárását – s közöttük Boldog Gizelláét is –, amikor a liturgikus szöveg a mindenek Uralkodójához fordul: „*az ő közbenjárásukra könyörülj meg mindenkin*”.³⁶

4. Uralkodói eszmény

A teokrácia elve végigvonul Szent István király liturgikus szövegein. A görögkatolikus egyház vele egy napon, augusztus 20-án ünnepli Szent Hierotheosz püspöknek, Magyarország első térítőjének az emlékét is.³⁷ A kettő összefonódik, és így Gizella nem kap benne helyet. Viszont joggal lehet feltételezni, hogy mivel szívvel-lélekkel egy volt az uralkodó férjével, ebben is egyetértés volt közöttük. Így hatással lehettek rá is azok a gondolatok, amelyek Szent Istvánról szólnak a liturgikus szövegekben. Ugyanis, ha nem is végzett tényleges uralkodói tevékenységet férjével együtt, de mindenképpen segítette, támogatta őt, hiszen a koronázási szertartáskor a Szent Koronát vállaláshoz érintette a püspök.

Mindenekelőtt az isteni kiválasztás világos: „*felülről jövő gondviselés által kiválasztva teljesítetted az Úr szent akaratát, István király*” – szögezi le az egyik ének.³⁸ Ezt erősíti egy másik

³¹ Kánon, IX. óda, 2. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 148.

³² Uram, tehozzád utáni sztihira, 1. hang, 3. vers, in *Énekeskönyv* (3. láb.), 887.

³³ Előverses sztihira, Dicsőség, 4. hang, in *Énekeskönyv* (3. láb.), 888.

³⁴ Dicséreti sztihira, 8. hang, Metódiosz pátriárka költeménye, in *Ménea V.* (8. láb.), 149.

³⁵ Uram, tehozzád utáni sztihira, Dicsőség, 8. hang, in *Dicsérvételek az Úr nevéért! Görögszertartású katolikus ima- és énekeskönyv.* Miskolc, 1934, 887. (A továbbiakban: *Zsolozsmáskönyv.*)

³⁶ Kánon, IX. óda, 3. vers, in *Ménea V.* (8. láb.), 148.

³⁷ Az ortodox egyház 2000. augusztus 20-án „avatta szentté” mindkettőjüket Budapesten.

³⁸ A kis alkonyati zsolozsmán, Uram, tehozzád utáni sztihira, 1. hang, 2. vers, in OROSZ Atanáz (kiad.): *Ménea VI. Július és augusztus hónapokra. Rohály Ferenc kézirat fordításának átdolgozott kiadása.* Nyíregyháza, 2010, 480. (A továbbiakban: *Ménea VI.*)

himnusz: „*ma az Isten által megkoronázott igazhitű István királynak*” az emléket ünnepeljük.³⁹ Azét a királyét, aki „*midőn Istentől a jogart kezében kapta, vallásosan uralkodott ezen a földön, nem a harci szekerekben és lovakban bízva*”,⁴⁰ hanem a kereszt erejében.

A király uralkodói tevékenysége tehát ennek fényében folyt, amint üdvözlésként megfogalmazza egy következő ének: „*üdvözlégy, ki mulandó országod koronáját Istennek szentelted és a neked adott hatalmat szolgáltnak tekintetted*”.⁴¹ Hasonló ehhez egy másik, lényegre törő megfogalmazás is: „*királyságodat Istennek, az örök Királynak rendelted alá, bölcs István király*”.⁴² Mindebben – minden bizonnyal – segítséget jelentett számára Gizella, a felesége.

5. Gizella mint társapostol

A bizánci egyház a szentek csoportosításában ismer egy olyan kategóriát, hogy „társapostol”.⁴³ Azokra alkalmazza ezt, akik „apostolhoz méltó” vagy „apostoli” tevékenységet folytattak a hithirdetés és hittedjesztés terén. Ide került be Magyarország első, „apostoli” királya is, akinek a görögkatolikus zsolozsma megadta a „társapostol” címet.⁴⁴ Bár Boldog Gizella – mint már többször utaltunk rá – nem szerepel a görögkatolikus egyház zsolozsmájában, és így önálló liturgikus szövegei sincsenek, a férjével való szoros együttműködés révén – legalább tiszteletben – szintén megkaphatja ezt a címet.

Szent Istvánról először üdvözlésként fogalmazza meg a himnusz: „*üdvözlégy, ki a királyok között apostolokkal egyenrangú voltál*”.⁴⁵ Majd elmélyíti a gondolatot egy másik liturgikus szöveg: „*újabb társapostolként tűntél fel hazádban, István, akárcsak hajdan Konstantin*”.⁴⁶ Végül a folyamatos tevékenységét is felidézi egy következő ének: „*a társapostoli pályafutást Magyarországon helyesen végigjártad [...] az apostolok közé soroltak be*”.⁴⁷

István király tehát társapostol lett a bizánci egyházban. Azt csak sajnálni lehet, hogy a felesége, Boldog Gizella hivatalosan nem kapta meg ezt a kitüntető címet, de – mint említettük – a férjével együtt munkálkodott az apostoli tevékenységben. Elmélyült lelkiületének feltételezésére alapot szolgáltat az a tény, hogy templomokat alapított, felszerelésükben jótékonykodásával részt vállalt, magát a koronázó palástot is hímezte.

³⁹ A kis alkonyati zsolozsmán, Uram, tehozzád utáni sztihira, Dicsőség, 2. hang, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 480. Az „Isten által megkoronázott” cím újra visszatér: A nagy alkonyati zsolozsmán, Uram, tehozzád utáni sztihira, 4. hang, 3 vers, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 483.; lítai sztihira, 1. hang, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 485.; evangéliumcsokolási sztihira, 6 hang, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 490.

⁴⁰ Dicséreti sztihira, Dicsőség, 5. hang, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 497.

⁴¹ A nagy alkonyati zsolozsmán, Uram, tehozzád utáni sztihira, Dicsőség, 6. hang, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 483.

⁴² Kathizmálion, 5. hang, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 489.

⁴³ A liturgikus naptárban, a zsolozsmáskönyv ménologionjában rövid életrajzi bemutatással nyolc társapostol szerepel. Névsor szerint az ünneplésük napjának jelzésével ezek a következők: Aladár (júl. 15.), Averk (okt. 22.), Borisz (máj. 2.), Heléna [Ilona] (máj. 21.), István (aug. 20.), Konstantin (máj. 21.), Mária Magdolna (júl. 22.), Tekla (szept. 24.). Lásd *Zsolozsmáskönyv* (35. l.áb.). Ennek melléklete az a tíz füzet, amely a nap szentek naptárát, rövid életrajzát, valamint legfontosabb liturgikus szövegeit tartalmazza.

⁴⁴ Liturgikus szövegeit lásd *Énekeskönyv* (3. l.áb.), 827-836., illetve *Zsolozsmáskönyv* (35. l.áb.), X. ménologion-füzet, 43 – 54.

⁴⁵ A nagy alkonyati zsolozsmán, Uram, tehozzád utáni sztihira, Dicsőség, 6. hang, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 483.

⁴⁶ Dicséreti sztihira, 2. hang, 2. vers, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 496.

⁴⁷ Dicséreti sztihira, 2. hang, 6. vers, in *Ménea VI.* (38. l.áb.), 497.

Mindenekelőtt tény, hogy a veszprémvölgyi monostorban az apácákkal együtt munkálkodott rajta. Első királynénk a korai ábrázolásokban, minként az 1031-ben készült koronázó paláston is, és a Képes Krónikában is, kezében templomot tartva jelenik meg – ez az ő attribútuma.

2. kép: Szent István király és Gizella királyné megalapítja az óbudai prépostságot (Képes Krónika)

6. Összegzés

Boldog Gizella királynénk uralkodói alakját a bizánci egyház liturgikus szövegei alapján kíséreltük meg bemutatni. Láthattuk, hogy bár saját liturgikus szövegei nincsenek – és ez így van a római katolikus egyház gyakorlatában is –, párhuzamba tudjuk állítani a szentként tisztelt Ilona alakjával, aki Nagy Konstantin császárnak – az „első keresztény uralkodónak” – édesanyja volt. Fontos szempont, hogy nem volt szerzetesnő, mégis liturgikus tiszteletet kap az Egyháztól. Mivel Gizella is házasságban élt, a szentasszony „liturgikus kategóriába” állítható.

Uralkodói ideálját ez a lelkület adta: nem a külsőleg megnyilvánuló uralkodást tartotta elsődlegesen fontosnak, hanem az önlegyőzést. És ez a „kölcsonvett” liturgikus szövegekből

világosan kikövetkeztethető. Ugyanis a Jézus Krisztus húsvéti misztériumára alapozódó hármas megokolás (célbajutás, példaadás, közbenjárás) tökéletesen illik Boldog Gizellára. Ezeket a szempontokat a liturgikus szövegeket megszólaltatva próbáltuk meg bemutatni, hozzátevé azt is, hogy király férje mellett ő maga is „társapostolként” élhetett és működhetett.

Végezetül álljon itt egy szép imádság, amelyet a római katolikus egyház tár elénk, és amelyben a vázolt három szempont mindegyike megtalálható:

„Urunk, Istenünk, te megtanítottad Boldog Gizellát, hogy már itt a földön országodat keresse és az élet különféle útjain neked szolgáljon. Közbenjárására engedd, hogy hivatásunkban hűségesek maradjunk és egykor beléphessünk a megígért országba. A mi Urunk, Jézus Krisztus, a te Fiad által, aki veled él és uralkodik a Szentlélekkel egységben, Isten mindörökkön örökké. Ámen.”⁴⁸

Képjegyek

1. kép: (Nagy/Szent) Konstantin császár és Szent Ilona császárné kezükkel együtt tartják a Szent Keresztet (ortodox ikon). (Forrás: Wikimedia)
2. kép: Szent István király és Gizella királyné megalapítja az óbudai prépostságot (Képes Krónika). (Forrás: Wikimedia)

Források és szakirodalom

Boldog Gizella királyné = *Magyar Kurír*, 2025. május 7.

<https://www.magyarurir.hu/hirek/boldog-gizella>. (Letöltés: 2025. 06. 15.)

CONSTANZO, Giuseppe, A.: *Santi e beati di casa Arpad d'Ungheria*. Lampi di Stampa, Milano, 2018.

Dicsérjétek az Úr nevét! Görögszertartású katolikus ima- és énekeskönyv. Miskolc, 1934 (= *Zsolozsmáskönyv*.)

Dicsérjétek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv vasár- és ünnepnapj szent szolgálatai és énekei. Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1994. (= *Énekeskönyv*.)

DIETZ, Mathias: *Kis Filokália. A szívbeli imádság könyve*. Filosz, Budapest, 2004.

DÍÓS István: *Szentelek élete*. Szent István Társulat, Budapest, 2001 (ötödik, bővített, átdolgozott kiadás). Újabb kiadás: 2009.

⁴⁸ *Boldog Gizella királyné* = *Magyar Kurír*, 2025. május 7. <https://www.magyarurir.hu/hirek/boldog-gizella> [Letöltés: 2025. 06. 15.]

EVDOKIMOV, Paul: *La santità nella tradizione della Chiesa ortodossa*. Esperienze, Fossano, 1972.

II. JÁNOS PÁL pápa: *Vita Consecrata*.

<https://katolikus.hu/dokumentumtar/vita-consecrata>. Letöltés: 2025. okt. 11.

IVANCSÓ István: *Görögkatolikus liturgika*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2015, (harmadik, javított kiadás).

OROSZ Atanáz (kiad.): *Ménea V. Május és június hónapokra*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2008. (= *Ménea V.*).

OROSZ Atanáz (kiad.): *Ménea VI. Július és augusztus hónapokra. Rohály Ferenc kéziratos fordításának átdolgozott kiadása*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2010. (= *Ménea VI.*)

PALMER, G. E. H. et al. (transl. from the Greek and ed. by): *The Philokalia. The complete text compiled by St. Nikodimos of the Holy Mountain and St. Makarios of Corinth*. Farrar, Straus and Giroux, London – Boston, 1979–1995.

PÁSZTOR Edith: „*Gisella, beata*”. In *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum*, Città Nuova, Roma, 1996, vol. VI.

SZUROMI Szabolcs Anzelm O. Praem.: „*Sancta Gisela*” – *Kánonjogi megjegyzések Boldog Gizella liturgikus tiszteletének engedélyezéséhez*. In PROKOPP Mária (kiad.): *Regina Gisela. Boldog Gizella nyomában. Tanulmányok első királynénk tiszteletére*. Kortárs Női Reflexiók Fóruma, Budapest, 2023, 61–67.

TARJÁN M. Tamás: *Gizella magyar királyné halála*. = *Rubicon online*,

<https://rubicon.hu/kalendarium/1065-majus-7-gizella-magyar-kiralyne-halala>. (Letöltés: 2022. 06. 15.).